

Semiotic Analysis of the "*Pahlevanan*" Animation Based on Robert Ennis' Critical Thinking Theory

Mansour Kolahkaj*

Fatemeh Ebrahimi**

Abstract

Critical thinking is one of the key topics in character development that helps individuals evaluate data and strengthen logical and illogical thinking. Visual media, especially animation, are recognized as effective platforms for teaching this type of thinking and play an important role in shaping children's perception and creativity. One of the Iranian animated productions that represents Iranian concepts, values, and meanings in line with analytical thinking and problem-solving skills with a critical mindset is the series "Pahlavanan." This research examines the signs of critical thinking based on Robert Ennis's theory in one of the episodes of this animation titled "The Talking Parrot" and seeks to answer the question of how the signs of Ennis's critical thinking manifest in this animation. The aim of this research is to identify the elements of critical thinking in this work as an example of Iranian visual culture and to promote critical discourse among children and adolescents. The results indicate that in this animation, two levels of reasoning and reflection are clearly understandable for the child and adolescent audience, but the decision-making level may be perceived as a shortcoming due to ambiguity and lack of clarity.

* Associate Professor, Faculty of Art, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (Corresponding author), Mansor.kolahkaJ@gmail.com

** Master student of Faculty of Arts, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran, fatima.ebrahimi@gmail.com

Date received: 18/06/2023, Date of acceptance: 02/09/2024, Printed: 19/05/2025

Keywords: Critical thinking, Reflective thinking, Robert Ennis, Pahlavanan animation, The Talking Parrot, Barthes' semiotics.

Introduction

Images, films, animated productions, and their dissemination through various media contain meanings, concepts, symbols, and collective memories that are produced and published for different purposes and applications. In these productions, especially for children and adolescents, there is another function such as the power of analysis, imagination, thinking, and the enhancement of critical thinking in various contexts and narratives. For example, in the social genre of these productions, the creation of mythical characters or heroes and anti-heroes, along with the actions of good and evil and their conflicts, which arise from different cultures, displays another aspect of critical thinking intertwined with elements such as decision-making, reflection, and reasoning. On the other hand, one of the most important discussions in the field of critical thinking that has been addressed by thinkers in the humanities is the importance of educating and familiarizing the child and adolescent age group with this style of thinking. Among them, Robert Ennis is one of the experts in the field of education who has elaborated on this important topic in his proposed model of critical thinking. This research examines the dimensions of critical thinking in one of the episodes of the Pahlavanan animation titled "The Talking Parrot" using a semiotic approach based on Barthes' duality of explicit and implicit signification to outline a suitable policy for constructing a cognitive model and applying it in the field of animation production and the flourishing of this domain. It should be noted that other episodes of this animation are not the subject of discussion. The question posed in this study is how the signs of Ennis's critical thinking manifest in the story of "The Talking Parrot" from the Pahlavanan animation series based on Barthes' theory of explicit and implicit signs.

Materials & Methods

In this research, the collection and categorization of information were conducted using library resources, including Persian and English books, articles, and theses. Additionally, the findings of this research were analyzed using Barthes' semiotic content analysis of the story of "The Talking Parrot" from the Pahlavanan animation in a descriptive, analytical, and interpretive manner, focusing on the signs within the

work and based on Robert Ennis's theory. In this process, the authors selected 7 Images from the animation series for analysis.

Discussion and Result

In the Pahlavanan animation, the three elements of Ennis's critical thinking—reasoning, reflection, and decision-making—are clearly observable. This animation entertains the child and adolescent audience by combining music, speech, and imagery while also addressing thinking and problem-solving skills. The implicit message of the selected story "The Talking Parrot" critiques self-display and the abandonment of worldly attachments. According to the authors and based on Ennis's theory, the manifestation of the reasoning stage in the "Talking Parrot" animation is a series of events depicted from the beginning of the story until the parrot seeks refuge in the wrestling house throughout the narrative. This collection of factors led the parrot from a state of ignorance and ambiguity regarding life among humans to a stage of realism. The reflection stage in the story is revealed through the parrot's encounter with the hero Pouria, where the parrot evaluates its thoughts and actions. However, in the decision-making stage, the focus is on the parrot's struggle for liberation, and the wrongdoers remain unpunished. This may convey to children the impression that humans continue in greed and selfishness without responsibility and punishment.

Conclusion

The presence of critical thinking elements in animations contributes to the cognitive, emotional, and social growth of children. By utilizing animated content and a critical mindset, children can develop essential skills such as critical thinking, media literacy, creativity, and empathy. This type of thinking enriches the experience of watching animations and provides valuable tools for dealing with the complexities of the digital world. In the Pahlavanan series, Iranian stories and elements, along with concepts of good and evil, are presented in a way that is close to Iranian culture and thought. In examining the "Talking Parrot" animation, two levels of reasoning and reflection are clearly observable for the child and adolescent audience, but the decision-making level is less clear due to ambiguity and lack of clarity. This ambiguity can be perceived as a shortcoming, as there is a need for greater clarity and explicitness in messages for the child and adolescent audience.

Bibliography

- Birjandi, Parviz; Bagheri, Mohammad Bagher; Maftoon, Parviz (2019) Towards an Operational Definition of Critical Thinking, Department of English, Science and Research Branch. Islamic Azad University, Tehran. Iran The Journal of English Language Pedagogy and Practice, Vol. 12, No.24, 17-40 [in Persian]
- Bradley, J. P. N., & Cheng, C. J.-Y. (Eds.). (2021). Thinking with Animation. Cambridge Scholars Publishing. ISBN: 978-1-5275-7166-2
- Ennis, R. H. (1991) Critical Thinking: A Streamlined Conception, Teaching Philosophy, 5-25
- Ennis, R. H. (1996) Critical Thinking Dispositions: Their Nature and Assessability, University of Illinois UC, Informal Logic Vol, 165-182.
- Ennis, R. H. (2011) The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities, Emeritus Professor, University of Illinois.
- Ennis, R. H. (1985) A logical basis for measuring critical thinking. Educational Leadership, 44-54.
- Ennis, R. H. (2016) Critical Thinking Across the Curriculum: A Vision, Topoi-an International Review of Philosophy, Publisher name: Springer, 165-184, DOI10.1007/s11245-016-9401-4.
- Fisher, Alek (2011) Critical thinking: An introduction, Cambridge University Press. , 2-5.
- Glaser, E. M. (1941) An experiment in the development of critical thinking, New York: Teacher's College, Columbia University.
- Hayati-Mahr, A. (2021). Factors affecting the improvement of critical thinking development in students with an educational approach. Farhangian University, Fatemeh Zahra Campus, Ahvaz. [in Persian]
- Hesampour, S., & Sinaei Nobandegani, H. (2015). Examining the relationship between critical thinking skills and meaning-making processes in the mind in a performance from the Kolah Ghermezi series. Thinking and Child, Human Sciences Research Institute, 6(1), 19-44, Shiraz. [in Persian]
- Maktabi-Fard, L. (2010). The evolution and formation of critical thinking skills in Iranian children's and adolescents' original stories. Thinking and Child, Human Sciences Research Institute, 1(1), 103-124. [in Persian]
- Mofidi, F., & Kafili Moghadam, S. (2012). Examining the effectiveness of teaching ethics through animated films in the moral development of preschool students. Psychological Research, 4(15), 0-0. SID. <https://sid.ir/paper/392902/en> [in Persian]
- Moghimnejad, M. (2014). Photography and theory. Tehran: Sooreh Mehr. [in Persian]
- Paul, R., & Elder, L. (2011). Concepts and tools of critical thinking (M. Khosravani, Trans.). Farhange Nashre No, Tehran. [in Persian]
- Safoura, M. A., Afshar Mohajer, K., & Hosseini Shakib, F. (2014). Structural analysis of television animation and presenting a text analysis model. Journal of Fine Arts, Performing Arts and Music, 19(1), Tehran. [in Persian]

339 Abstract

- Vejdani, F., & Sajadi, S. M. (2014). A comparative study of three common perspectives in critical thinking and their educational implications: The perspectives of Richard Paul, Robert Ennis, and Bertrand Russell. *Journal of Research in Curriculum Planning*, 11(2), 12-33, Tehran. [in Persian]
- Zarinabadi, S. (Director). (2007). *Pahlavanan* [Animation]. Season 2, Episode 14. Saba Animation Center. [in Persian]
- Zeymran, M. (2003). *An introduction to the semiotics of art* (1st ed.). Ghesseh Publishing. [in Persian]

تحلیل نشانه‌شناسانه انیمیشن پهلوانان بر پایه نظریه تفکر انتقادی رابرت انیس

منصور کلاه کج*

فاطمه ابراهیمی**

چکیده

یکی از تولیدات انیمیشنی^۱ ایرانی که در راستای تفکر انتقادی و مهارت حل مسئله با ذهنیت انتقادی، مفاهیم، ارزش‌ها و معناهای ایرانی را بازنمایی کرده، انیمیشن پهلوانان است. در این پژوهش که با هدف شناخت عناصر شاخص تفکر انتقادی در انیمیشن نامبرده به تحریر در آمده، به بررسی نشانه‌های تفکر انتقادی بر پایه نظریه رابرت انیس در یکی از قسمت‌های این انیمیشن با عنوان طوطی سخنگو پرداخته شده است. پرسشی که در این جستار مطرح است، چگونگی بروز نشانه‌های تفکر انتقادی انیس در انیمیشن پهلوانان براساس دوگانه نشانه‌ای دلالت صریح و ضمنی بارت است. با اتکاء به نظریه تفکر انتقادی انیس در انیمیشن مورد بحث، دو سطح استدلال و تأمل متناسب با مخاطب هدف آن یعنی کودکان و نوجوانان پررنگ و ملموس و با دلالتی صریح‌تر است، اما سطح تصمیم‌گیری با توجه به میزان پردازش ذهنی رده سنی اصلی این انیمیشن، به نسبت دو سطح دیگر تفکر انتقادی انیس از وضوح و شفافیت کمتری ارائه شده است. با توجه به اهمیت سطح تصمیم‌گیری در تفکر انتقادی است ابهام یا عدم صراحت آن در این اثر، گونه‌ای کاستی تلقی شود.

* دانشیار، دانشکده هنر، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول)،

Mansor.kolahkaj@gmail.com

** دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده هنر، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران،

fatima.ebrahimi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۲، تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۲/۲۹

کلیدواژه‌ها: تفکر انتقادی، سنجش‌گرانه‌اندیشی، رابرت انیس، انیمیشن پهلوانان، طوطی سخنگو، نشانه‌شناسی بارت.

۱. مقدمه

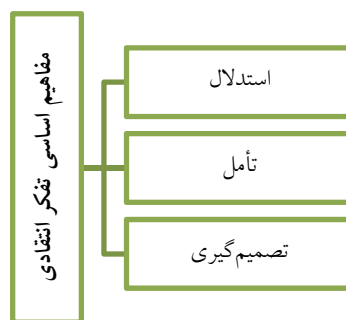
تصاویر، فیلم‌ها، تولیدات پویانمایی و مانند آن و بازنشر آن‌ها از طریق رسانه‌های مختلف در غالب پیام خود، دربردارنده معناها، مفاهیم، نمادها و خاطرات جمعی است که با اهداف و کاربردهای مختلف تولید و منتشر می‌شوند. در این تولیدات به ویژه برای کودکان و نوجوانان کارکرد دیگری چون قدرت تحلیل، تخیل، اندیشه‌ورزی و ارتقاء تفکر انتقادی در بسترها و روایت‌های مختلفی قایل طرح است. به عنوان نمونه در ژانر اجتماعی این دسته از تولیدات، شخصیت‌سازی اسطوره‌ای یا قهرمان و ضدقهرمان‌سازی و مانند آن و اعمال خیر و شر و تضاد آن‌ها که برآمده از فرهنگ‌های مختلف است، با درون‌مایه‌های فکری آمیخته به عناصری چون تصمیم، تأمل و استدلال، وجهی دیگر از تفکر انتقادی را به نمایش می‌گذارد. از دیگر سو مهم‌ترین مباحثی که در عرصه تفکر انتقادی توسط متفکران حوزه علوم انسانی مورد بحث و پژوهش قرار گرفته، اهمیت بخشیدن به آموزش و آشنایی گروه سنی کودک و نوجوان با این سبک از تفکر است. در این میان، رابرت انیس یکی از صاحب‌نظران عرصه تعلیم و تربیت است که در مدل پیشنهادی خود از تفکر انتقادی، به تشریح این مهم پرداخته است. در این پژوهش به بررسی ابعاد تفکر انتقادی در یکی از قسمت‌های انیمیشن پهلوانان با عنوان طوطی سخنگو به روش نشانه‌شناسانه با اتکاء از دو گانه دلالت صریح و ضمنی «بارت» پرداخته شده تا خط‌مشی مناسب برای ساخت یک الگوی فکری و به کارگیری آن در زمینه تولیدات انیمیشن و رونق گرفتن این عرصه تبیین شود. لازم به توضیح است که سایر قسمت‌های این انیمیشن موضوع بحث نبوده است. پرسشی که در این جستار مطرح است، چگونگی بروز نشانه‌های تفکر انتقادی انیس در داستان طوطی سخنگو از مجموعه انیمیشن پهلوانان براساس دوگانه نشانه‌ای دلالت صریح و ضمنی بارت است.

۲. مبانی نظری

رابرت انیس فیلسوف آمریکایی و استاد دانشگاه ایلینوی شیکاگو^۲ است که به عنوان یکی از بزرگترین توصیف‌گران تفکر انتقادی شناخته می‌شود و در این زمینه مقالات بسیاری منتشر

کرده است. انیس تحت تأثیر برداشت جان دیویی (John Dewey)^۳ از تفکر انتقادی بوده است.

انیس معتقد است: «تفکر انتقادی، تفکری تأملی و منطقی است که بر تصمیم گرفتن درباره این که چه چیزی را باور کنیم یا انجام دهیم، تمرکز دارد» (Ennis, 1985:45). توجه این تعریف به تصمیم‌گیری درباره انجام دادن چیزی است که در تعاریف گذشته تصریح نشده بود؛ لذا از منظر انیس، تصمیم‌گیری جزئی از تفکر انتقادی محسوب می‌شود (Fisher, 2011: 4). انیس این تعریف را هسته اصلی جنبش تفکر انتقادی می‌داند (Ennis, 2011: 1) و آن در سه مفهوم اساسی، استدلال، تأمل و تصمیم‌گیری، تعریف می‌کند (نمودار شماره ۱):

نمودار ۱. مفاهیم اساسی تفکر انتقادی از دیدگاه انیس،

(Ennis, 1991: 6)

ترسیم نمودار از نگارندگان

از نظر انیس متفکر انتقادی باید بر اساس شواهد موجود در موقعیت، نتایج را استخراج کند و در این راه با احتیاط پیش رود.

انیس ویژگی‌های یک متفکر انتقادی ایده‌آل را بدین صورت برشمرده است: به درستی درک کند، موضعی را صادقانه و واضح ارائه کند و به دیگران اهمیت دهد (این مورد کمکی است، نه سازنده). علاوه بر این، متفکر انتقادی ایده‌آل توانایی شفاف‌سازی، جستجو و قضاوت خوب بر مبنای یک دیدگاه، استنتاج عاقلانه بر اساس یک مبنا، توجه به فرضیات و یکپارچه‌سازی آن‌ها، حساسیت به احساسات و درجه پیچیدگی سطح دانش دیگران و استفاده از راهبرد بلاغی^۴ مناسب در بحث و ارائه دارد (Ennis, 2011: 5). توضیحات کامل‌تر در جدول شماره (۱) آورده شده است.

جدول ۱. خلاصه‌ای از تمایلات و توانایی‌های تفکر انتقادی عمومی

گرایش‌ها و تمایلات متفکران انتقادی ایده‌آل ^۵
جستجو و ارائه اظهارات شفاف از طریق استنتاج یا پرسش جستجو و ارائه دلایل روشن، و شفاف بودن در مورد روابط میان دلایل و نتیجه‌گیری تلاش برای آگاه شدن استفاده از منابع و مشاهدات معتبر و ذکر آن‌ها در نظر گرفتن وضعیت کلی موجود در نظر داشتن نگرانی اساسی در محتوا هوشیار بودن برای استفاده از موارد جایگزین روشن فکر بودن: - جدی گرفتن سایر دیدگاه‌ها - خودداری از قضاوت در صورت ناکافی بودن شواهد و دلایل حفظ موضع و یا تغییر آن با پشتوانه شواهد و دلایل کافی دقیق بودن متناسب با طبیعت موضوع در جستجوی حقیقت بودن و تا حد ممکن حقیقت را به درستی دریافت کردن استفاده از توانایی‌ها و تمایلات تفکر انتقادی دیگران
توانایی‌های متفکران انتقادی ایده‌آل
(توضیحات اساسی) تمرکز روی یک پرسش تجزیه و تحلیل استدلال‌ها طرح سؤالات روشنگری و پاسخ دادن به آن‌ها درک و استفاده از نمودارها و ریاضیات پایه
(مبانی تصمیم‌گیری) بررسی و داوری اعتبار یک منبع بررسی و داوری گزارش‌های مشاهداتی استفاده از دانش موجود: - یافتن پیشینه تحقیقات، از جمله مطالب اینترنتی - بررسی شناخت میزان دانش از وضعیت مورد نظر - مطالعه نتیجه‌گیری‌هایی که تاکنون انجام شده
(استنباط) استنباط و قضاوت آن تولید و داوری استنتاج‌ها و استدلال‌های استقرایی

- استقرای شمارشی - استدلال و استنتاج به بهترین توضیح قضاوت‌های ارزشی داشته باشید و قضاوت کنید
(توضیحات پیشرفته) تعریف اصطلاحات و داوری آن‌ها مدیریت درست ابهامات یافتن نسبت‌های مفروضات بیان نشده و داوری آن‌ها فکر کردن به فرضیات برخورد با با برچسب‌های مغالطه‌آمیز آگاه بودن از تفکر خود و بررسی کیفیت آن (فراشناخت) برخورد کردن با مسائل به شیوه‌ای منظم
(غیر سازنده، اما مفید) استفاده از استراتژی‌های بلاغی

(Ennis, 2016: 167)

۳. ضرورت تحقیق

تفکر انتقادی کودکان را قادر به تحلیل اطلاعات و ارزیابی آن‌ها و تقویت تفکر منطقی کرده و سبب قضاوت دقیق‌تر و تصمیمات بهتر می‌شود و به آن‌ها کمک می‌کند تا نظرات و ایده‌های خود را به خوبی ارائه کرده و از زاویای مختلف با توجه به دنیای مملو از اطلاعات امروز به مسائل نگاه کنند. از آنجاکه مواجهه کودکان با بخشی از این چالش‌ها در تولیدات سرگرم‌کننده چون انیمیشن است؛ انجام این پژوهش که در چارچوب نظریه انیس به سامان رسیده برای آگاهی تولید کنندگان آثار فرهنگی ضروری است. تجربه یادگیری فراموش نشدنی و ماندگار در قالب انیمیشن و تصویر متحرک موجب اعتلای تفکر، تأمل و مهارت حل مسئله در کودکان است. در این پژوهش با همین چشم‌انداز به موضوع تفکر انتقادی در تولیدات پویانمایی ایرانی در حوزه کوک و نوجوان پرداخته شده است و نتایج آن با تحلیلی نظام‌مند و مبتنی بر نظریه می‌تواند، چراغ راه تولیدکنندگان، آثار سرگرم‌کننده باشد، تا این عوامل بتوانند، علاوه بر وجه هنری و روایی تولیدات خود، کلان روایت‌های فرهنگی و اجتماعی را در ساختاری علمی و نظام‌مند از تجربیات اندیشه‌ورزانه غنی‌تر و سرشارتر کنند.

۴. روش پژوهش

در این پژوهش، گردآوری و دسته‌بندی اطلاعات، با استفاده از منابع کتابخانه‌ای از جمله کتب فارسی و انگلیسی، مقالات و پایان‌نامه‌ها ارائه شده است. همچنین یافته‌های این پژوهش با تحلیل محتوی نشانه‌شناسانه بارت، از داستان طوطی سخنگو، مجموعه انیمیشن پهلوانان به شیوه توصیفی تحلیلی و تفسیری با تکیه بر نشانه‌های درون اثر و بر اساس نظریه رابرت انیس انجام شده است. در این فرایند به انتخاب نگارندگان ۷ برش تصویری از مجموعه انیمیشن برای تحلیل انتخاب شده است.

۵. پیشینه

پیرامون موضوع تحلیل انیمیشن بر پایه تفکر انتقادی انیس، به طور خاص مقاله مشابهی یافت نشد، اما برخی مقالات به تعاریفی چون تحلیل انیمیشن با اهداف تربیتی (به طور مستقل) و بررسی ابعاد مختلف تفکر انتقادی (در مفهوم عام، آموزشی و در بخش داستان‌پردازی) پرداخته‌اند که تا حدودی هم راستا با اهداف کلی پژوهش پیش‌رو است؛ در ادامه به بررسی چند نمونه از این مقالات پرداخته می‌شود.

«محمدعلی صفورا» و همکاران در مقاله «بررسی ساختاری انیمیشن تلویزیونی و ارائه الگوی تحلیل متن» (۱۳۹۳) به ارائه مدل و الگویی جامع، با توجه به نظرات «فرنیس و بوردول» و دیگران برای بررسی عناصر ساختاری (نظام‌های نشانه‌شناسی) و تحلیل متن انیمیشن تلویزیونی پرداخته‌اند. شناخت و چگونگی عناصر ساختاری انیمیشن تلویزیونی، مسئله این تحقیق بوده است.

«سیده اسماء نجات» در مقاله «بررسی اهمیت پرورش تفکر انتقادی در کودکان با تکیه بر داستان‌های مثنوی مولوی» (۱۳۹۹)، در گزارشی مفصل به بررسی تفکر انتقادی در مثنوی معنوی پرداخته و با استفاده از نظریه لیپمن ارزیابی سطح کیفیت این داستان‌ها را به ثبت و بررسی رسانده است. تمرکز این مقاله بر داستان‌پردازی و کیفیت آموزش تفکر انتقادی به کودکان با توجه به ابزار تعریف شده در این عرصه است.

«سعید حسام‌پور و هاله سینایی نوپندگانی» در مقاله «بررسی ارتباط مهارت‌های تفکر نقادانه و فرایندهای ساخت معنا در ذهن در نمایشی از مجموعه کلاه قرمزی» (۱۳۹۴) به بررسی هدف از انتخاب این دو الگو و تلاش برای ایجاد پیوند میان آن‌ها و بررسی مهارت‌های تفکر انتقادی با تمرکز بر ابعاد شناختی و تأثیرگذار در ساختار روایت و نیز

نمایاندن پیچیدگی‌های شناختی و ذهنی پنهان در سطوح مختلف روایت‌ها و شخصیت‌های داستانی و رسیدن به درکی ژرف‌تر از ظرفیت‌های ذهن در فعالیت‌های شناختی انسان و ارائه ساخت‌هایی تازه از قابلیت‌های متون روایی پرداخته است.

«آیدا حیاتی مهر» در مقاله «عوامل مؤثر بر بهبود پرورش تفکر انتقادی دانش‌آموزان با رویکرد آموزش و پرورش» (۲۰۲۱) به بررسی تفکر انتقادی و عوامل مؤثر بر رشد آن پرداخته است و معتقد است علاقه به توسعه مهارت‌های تفکر به‌ویژه تفکر انتقادی در محافل آموزشی پدیده جدیدی نیست. در جامعه‌ای که سیستم تعلیم و تربیت آن بدون بحث و انتقاد امور را می‌پذیرد و بدون تفکر آنها را منعکس می‌کند، خطر پدید آمدن انسان‌های فاقد توان و نیروی تفکر بسیار زیاد است.

«لیلا مکتبی‌فر» در مقاله «سیر تحول و شکل‌گیری مهارت‌های تفکر انتقادی در داستان‌های تألیفی ایرانی برای کودکان و نوجوانان» (۱۳۸۹) با استفاده از روش تحلیل محتوا، میزان مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر انتقادی از دیدگاه ریچارد پل در داستان‌های تألیفی برای که در فاصله سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۸۵ در فهرست کتابهای کودکان گروه سنی (ج) مناسب شورای کتاب کودک به ثبت رسیده‌اند، بررسی کرده است. در واقع تمرکز این مقاله به اهمیت تشویق تفکر به کودک و مطالعه نمونه داستان‌های موجود در یک دوره خاص و آن هم تنها بر روی داستان‌های تألیفی بوده است. شکی نیست که تأثیر داستان در قالب انیمیشن بسیار بیشتر خواهد بود، بنابراین پژوهش پیش رو در تکمیل این مقاله یک گام فراتر گذاشته و به بررسی ابعاد تفکر انتقادی در مجموعه انیمیشن تلویزیونی پرداخته است.

«فاطمه وجدانی و سید هادی سجادی» در مقاله «بررسی مقایسه‌ای سه دیدگاه رایج در تفکر انتقادی ودالات‌های تربیتی آن‌ها: دیدگاه ریچارد پل، رابرت انیس و برتراند راسل» (۱۳۹۳) به مقایسه این سه نظریه‌پرداز پرداخته و معتقد هستند پل و انیس به طور اختصاصی و منسجم در مورد تفکر انتقادی نوشته‌اند و برنامه‌های دقیقی برای عملیاتی نمودن و چگونگی تلفیق تفکر انتقادی با برنامه‌های آموزشی و درسی مطرح کرده‌اند و دیدگاه آن‌ها تمایل بیشتری به سوی دیدگاه روان‌شناختی دارد.

فرخنده مفیدی و سیما کفیلی مقدم در مقاله‌ای با عنوان «بررسی اثربخشی آموزش اخلاق به کمک فیلم‌های پویانمایی در رشد اخلاق دانش‌آموزان پیش‌دبستانی» (۱۳۹۱) نشان دادند که آموزش اخلاق به کمک پویانمایی می‌تواند روشی مؤثر برای افزایش آگاهی کودکان پیش‌دبستانی از مفاهیم اخلاقی باشد. این روش می‌تواند به عنوان یک ابزار مکمل

در کنار سایر روش های آموزش اخلاق مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به نتایج این پژوهش، پیشنهاد می شود که از فیلم های پویانمایی به عنوان ابزاری برای گشودن روزنه های تفکر و آموزش اخلاق به کودکان در مهد کودک ها و مدارس پیش دبستانی استفاده شود. همچنین لازم است که تحقیقات بیشتری در زمینه ی اثربخشی روش های مختلف آموزش تفکر و اخلاق به کودکان انجام شود.

بردلی و همکارش چنگ در مجموعه مقالاتی با عنوان «تفکر با انیمیشن» (۲۰۲۱) تلاقی انیمیشن و فلسفه را بررسی کرده و پیشنهاد می کنند که تصاویر متحرک می توانند به عنوان شکل متمایزی از تفکر فلسفی عمل کنند و قادر به پرداختن به مسائل معاصر مانند بحران زیست محیطی و نفوذ فراگیر فناوری و حتی معنای زندگی باشند و درواقع انیمیشن ها فقط سرگرمی و بازی نیستند، بلکه می توانند عمیق و تفکربرانگیز نیز باشند این پژوهش با توجه به کارتون ها و انیمه های معروف بررسی کرده است که چگونه می توان مخاطب را به روش های جدید تفکر ترغیب کرد.

۶. مفاهیم تحقیق

۱.۶ مفهوم تفکر انتقادی از دیدگاه صاحب نظران

«تفکر انتقادی مستلزم تلاش مداوم برای بررسی هر گونه باور یا شکل فرضی دانش در پرتو شواهدی است که آن را تأیید و نتیجه گیری های بعدی که به آن گرایش دارد» (Glazer, 1941).

پیرامون تفکر انتقادی و چیستی آن صاحب نظران بسیاری سخن گفته اند که به منظور پیش گیری از طولانی شدن بحث، خلاصه برخی از توصیف گرهای ارائه شده در جدول شماره (۲) آمده است.

جدول ۲. توصیف گرهای تفکر انتقادی از منظر متفکران حوزه علوم انسانی

توصیف گرهای تفکر انتقادی
توجه دقیق به باورها (دیویی (Dewey)، ۱۹۷۳)
بررسی ایده ها و عقاید (گلایزر (Glaser)، ۱۹۴۴؛ بایر (Bayer)، ۱۹۸۵)
تفکر تأملی (دیویی، ۱۹۳۳؛ انیس (Ennis)، ۱۹۹۱)

شک تأملی (مک‌پک (McPeck)، 1981)
تفکر معقول (انیس (Ennis)، 1991)
تفکر مسئولانه (لیپمن (Lipman)، 1988)
بکارگیری معیارها برای رسیدن به قضاوت مستدل (لیپمن (Lipman)، 1988)
قضاوت مستدل (لیپمن (Lipman)، 1988)
همزاد آموزشی عقلانیت (سیگل (Siegel)، 1988)
تمرین اجتماعی (اتکینسون (Atkinson)، 1997)
تفکر فرهنگی (اتکینسون (Atkinson)، 1997)
رویکرد عقلانی به زندگی (اتکینسون (Atkinson)، 1997)
تفسیر و ارزیابی فعال داده‌ها (فیشر و اسکریون (Fisher & Scriven)، 1997)
توانایی تفسیر، تحلیل، ارزیابی و استنتاج (2011, Facione)
هنر تجزیه و تحلیل و ارزیابی تفکر (پل و الدر (Paul & Elder)، 1999)
قضاوت خودتنظیمی هدفمند (دلفی رپرت (Delphi Report)، 1990)
تفکر ارزیابی شده (فیشر (Fisher)، 2001)
تفکر خلاق (فیشر (Fisher)، 2001)
تجزیه و تحلیل اطلاعات (پل و سربون (Scriven & Paul)، 2003)
ارزیابی اطلاعات (پل و سربون (Scriven & Paul)، 2003)
جمع‌آوری، پردازش و به‌کارگیری اطلاعات (منکس (Menkes)، 2005)
تصمیم‌گیری آگاهانه (چفی (Chaffee)، 2006)
تفکر روشنفکرانه (Doughty، 2006)
تفکر در مورد فکر کردن (پل (Paul)، 2012)
تفکر سطح بالاتر (پل (Paul)، 2012)
استدلال منصفانه (الدر و پل (Paul & Elder)، 2013)
نتیجه مطلوب آموزش (هالپرن (Halpern)، 1999)
تشخیص سوگیری یا تعصبات (لیپمن (Lipman)، 2003)

۲.۶ چارچوب نشانه‌شناسی رولان بارت

یکی از پرنفوذترین نوشته‌های بعد از جنگ دوم جهانی در مورد نشانه‌شناسی کتاب معروف عناصر نشانه‌شناسی رولان بارت است. این کتاب را می‌توان تعمیم و تبیین نوین نظریه نشانه‌شناسی سوسور به شمار آورد. بارت با تکیه بر دستاوردهای زبان‌شناختی سوسور، نظریه خود را در حوزه نشانه‌ها را تدوین نمود. به نظر او نشانه - آن طور که سوسور در درس گفتارهای خود تشریح نمود- به طور عمده عبارت است از دو دسته صریح و ضمنی (ضمیران، ۱۳۸۳: ۱۴).

بررسی دلالت ضمنی و صریح یکی از اصول بنیادین در حوزه زبان‌شناسی است که به طور گسترده در تحلیل ساختاری نشانه‌شناسی، به ویژه در حوزه نشانه‌شناسی بصری و عکاسی به کار گرفته شده است. دلالت صریح و ضمنی به عنوان ابعادی حیاتی برای تبیین ارتباط میان دال و مدلول عمل می‌کنند و تمایز تحلیلی را تشکیل می‌دهند که بین دو دسته از مفاهیم مدلول پدید می‌آید که معنا از آن استخراج می‌شود. در حالی که معانی صریح معمولاً در لغت نامه‌ها ترسیم می‌شوند، دلالت ضمنی در ارجاع مفاهیم اجتماعی، فرهنگی و نمادین مشروط به سن، قومیت و جنسیت، مفسر استفاده می‌شود (مقیم‌نژاد، ۱۳۹۳: ۸۹).

بارت در راستای این چارچوب نظری، مفهوم دلالت صریح در ارتباطات بصری را با تأکید بر عناصر قیاسی تصاویر تشریح می‌کند، در حالی که دلالت ضمنی را با تفاسیر و معانی مرتبط بیان می‌کند. در چارچوب ادعای صریح اولیه، دلالت صریح مربوط به فعلیت بصری و سطح بازنمایی است، در حالی که دلالت ضمنی به قلمرو درک معنایی می‌پردازد (مقیم‌نژاد، ۱۳۹۳: ۹۰-۸۹).

۳.۶ انیمیشن پهلوانان

یکی از مجموعه‌های پویانمایی تولید شده در ایران که مورد توجه طیف‌های مختلف مخاطبان از کودک و نوجوان و بزرگسال قرار گرفته، مجموعه پهلوانان است. این انیمیشن هفتاد قسمتی از تولیدات مرکز انیمیشن‌سازی صبا بوده که در شش فصل و به روش دوبعدی تهیه شده است. موضوع این انیمیشن روایت مرام و سبک و سیاق پهلوانی است که به زبانی ساده، داستان‌های آموزنده را برای مخاطب به نمایش گذاشته است.

مجموعه انیمیشن پهلوانان حکایت‌گر حوادث سرزمین خوارزم است که در لایه‌های تاریخ سرزمین کهن ایران اتفاق افتاده و به مقتضای زمان و جغرافیای خاص داستان به

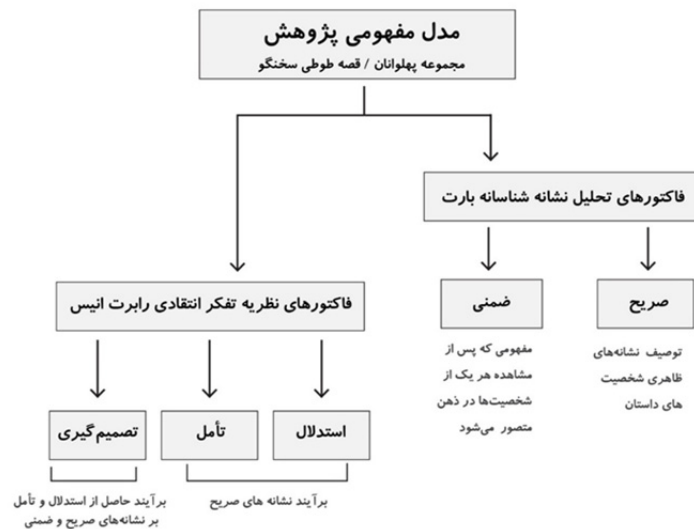
روایت درون‌مایه بزرگمردی پهلوانان و مریدان آن در کنار تلفیق شخصیت‌های مکمل با روایتی داستانی به تصویر کشیده شده است. داستان این انیمیشن حول محور شخصیت‌هایی چون «پوریای ولی» (مرشد زورخانه و آهنگر) و شاگردانش (به عنوان شخصیت‌های مثبت داستان که عموماً در فضای زورخانه حضور دارند) است. «اسکندر» که داروغه شهر است همراه با تیمور (معاون اسکندر) و سایر نگهبانان (گرمه‌ها) (به عنوان شخصیت منفی داستان) در حال زورگویی و سرکوب مردم شهر هستند و میانه خوبی با پهلوان پوریا ندارند. سایر شخصیت‌ها نیز در هر قسمت مستقل از قسمت‌های دیگر ایفای نقش می‌کنند. کلیت مجموعه پهلوانان بر روشنفکری و قدرت تعقل پوریای ولی و همکاری شاگردانش - پهلوان یاور، پهلوان صفی و پهلوان مفرد- در مقابله با مکر و حيله اسکندر داروغه طماع، حریص و جاه‌طلب شهر- و نگهبانان و در نهایت پیروزی آن‌ها است که به نمایندگی از پیروزی خیر بر شر به تصویر کشیده شده است.

۴.۶ خلاصه داستان قسمت طوطی سخنگو انیمیشن پهلوانان

در این داستان تمثیلی، طوطی که به واسطه هوش و ذکاوت در سخن گفتن و زیبایی ظاهری، متمایز از سایر هم‌نوعان خود است، مورد طمع و حرص افراد مختلف قرار می‌گیرد و در طول ماجرا با چالش‌های متعددی روبرو شده، در چنگ منفعت‌طلبانی مانند داروغه و بازرگان گرفتار می‌شود و در نهایت با تدبیر پهلوان پوریا و پنهان کردن هویت و زیبایی خود، طعم شیرین آزادی را می‌چشد.

۷. مدل مفهومی پژوهش

در شکل ۱ مدل مفهومی نتیجه‌گیری این پژوهش و ارتباط و پیوند عناصر اصلی تحقیق، چون سه‌گانه تفکر انتقادی انیس و دوگانه نشانه‌شناسی بارت ملاحظه می‌شود.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش، منبع: نگارندگان

۸. تحلیل نشانه‌شناسی انیمیشن

در ادامه بحث، به نگاشت نشانه‌شناسانه و تحلیل کیفیت عناصر ارتباطی انیمیشن طوطی سخنگو با توجه به معیار سه‌گانه انیس (استدلال، تأمل و تصمیم‌گیری) پرداخته شده است.

۱.۸ شخصیت طوطی

تصویر ۱. شخصیت طوطی در انیمیشن پهلوانان،

منبع: برشی از فیلم اصلی، (زرین‌آبادی، ۱۳۸۶: قسمت ۱۴)

نشانه صریح: همان طور که در تصویر شماره ۱ مشاهده می‌شود، طوطی در این داستان، پرنده‌ای پر جنب و جوش، با ظاهری زیبا که به صورت برجسته با دم و کاکل زیبا به تصویر کشیده شده، این طوطی با قابلیت تکلم، موجب شگفتی است، اما در بند آدمیان است.

نشانه ضمنی: این شخصیت در انیمیشن می‌تواند نماد فردی با قابلیت ویژه باشد که با بروز و خودنمایی نابجا در معرض بهره‌گیری، طمع یا سوءاستفاده، دیگران قرار گرفته است. قفسی که طوطی در آن گرفتار شده، نشانی از ضعف و ناتوانی و تسلیم شدن در مقابل اراده دیگران است.

مرحله استدلال: طوطی که با حیرت و استقبال تماشاچیان نسبت به زیبایی و شیرین‌سخنی خود مواجه می‌شود، راضی و خوشحال به خودنمایی و جلب توجه دیگران ادامه می‌دهد.

مرحله تأمل: طوطی پس از ورود به میان اهالی شهر در قفس‌های متعدد گرفتار می‌شود و اسارت او با ادامه دادن به جلب توجه و شیرین‌سخنی تشدید می‌گردد. به تدریج این موضوع برای طوطی آشکار می‌شود که ورود به قلمرو انسان‌های طمع‌کار باید با تأمین منافع آنان همراه باشد و به جز منفعت و قابلیت‌های سودآور، وجود او ارزشی برای انسان‌ها ندارد.

مرحله تصمیم‌گیری: طوطی که از اسارت‌های پی در پی خسته و مستأصل است، تسلیم نمی‌شود و تصمیم می‌گیرد با هر مشقتی که شده، بگریزد و سرانجام به یک زورخانه پناه می‌برد. در آنجا با کمک و راهنمایی پهلوان پوریا به این تصمیم قاطع می‌رسد که باید از زیبایی‌های خود که نماد تعلقات دنیوی هستند، صرف‌نظر کرده و با چیدن دم و کاکل و نیز بستن دهان خود از جلب توجه در میان انسان‌ها پرهیز کند تا بتواند همراه با سایر طوطیان به جایی خارج از شهر پناه برد و به آزادی دست یابد.

۲.۸ شخصیت بازرگان

تصویر ۲. شخصیت بازرگان در انیمیشن پهلوانان،
منبع: برشی از فیلم اصلی، (زرین‌آبادی، ۱۳۸۶: قسمت ۱۴)

نشانه صریح: همان‌طور که در تصویر ۲ دیده می‌شود، بازرگان فردی چاق و فربه، با قامتی کوتاه، آراسته با لباس‌های گران‌قیمت است. گردنبندی یا قوت‌نشان آویخته بر گردن وی، نشانی از مال و ثروت او است.

نشانه ضمنی: این شخصیت نماینده افراد منفعت‌طلب و حریصی است که در هر فرصتی به فکر منافع فردی خود هستند.

مرحله استدلال: بازرگان پس از مشاهده قابلیت‌های طوطی پی به ارزش او برده و متوجه می‌شود که طوطی برای او منفععی به همراه خواهد آورد و می‌تواند از طریق فروش آن به قیمت بالاتر یا به قصد سرگرم کردن دیگران، ثروت خود را افزایش دهد.

مرحله تأمل: بازرگان نیز مانند فروشنده دوره‌گرد طوطی را تنها یک کالای ارزشمند می‌بیند و به آزادی و رهایی این پرنده توجهی ندارد و بدون توجه به عواقب کارش از جمله آزار طوطی و تمایل او برای رهایی، فقط به اهداف حریصانه خود می‌اندیشد.

مرحله تصمیم‌گیری: بازرگان در طول روایت داستان قصد دارد به هر قیمتی طوطی را به دست آورد. بنابراین وقتی در زمان خرید طوطی توسط اسکندر سرکوب می‌شود، با خشم و کینه فراوان منتظر فرصتی می‌ماند که طوطی را به دام خود گرفتار کند و با اینکه در

تحلیل نشانه‌شناسانه انیمیشن پهلوانان ... (منصور کلاه کج و فاطمه ابراهیمی) ۳۵۵

میانه داستان موفق به انجام این کار می‌شود اما در نهایت دوباره طوطی را از دست می‌دهد. در پایان نیز برای شخصیت بازرگان تنها ناکام ماندن از یافتن طوطی به تصویر کشیده شده است.

۳.۸ گربه بازرگان

تصویر ۳. گربه بازرگان در انیمیشن پهلوانان.

منبع: برشی از فیلم اصلی، (زرین‌آبادی، ۱۳۸۶: قسمت ۱۴)

نشانه صریح: همان طور که در تصویر ۳ مشاهده می‌شود، گربه بازرگان فربه، خواب آلود، تن‌پرور و خاکستری رنگ به تصویر کشیده شده است. نشانه ضمنی: این گربه نماد افراد تنبل و مفت‌خوری است که تلاشی برای رسیدن به جایگاه بالاتر ندارند.

مرحله استدلال: بازرگان که هوش سرشار طوطی و منفعت ناشی از به دست آوردن آن را در ذهن خود تداعی می‌کند، توانایی‌های او را چون چماقی بر سر گربه خواب‌آلودش می‌کوبد و مورد تحقیر و تمسخر قرار می‌دهد. **مرحله تأمل:** گربه بازرگان از این سخنان برآشفته می‌شود و طوطی را مسبب این حقارت می‌داند.

مرحله تصمیم‌گیری: گربه که سهمی از رضایت بازرگان به دست نیاورده، با عصبانیت به طوطی حمله می‌کند، قفس او را بر زمین می‌زند و با فراری دادن او انتقام خود را از مزاحم نورسیده می‌گیرد.

۴.۸ شخصیت اسکندر

تصویر ۴. شخصیت اسکندر در انیمیشن پهلوانان،
منبع: برشی از فیلم اصلی، (زرین‌آبادی، ۱۳۸۶: قسمت ۱۴)

نشانه صریح: همان‌طور که در تصویر ۴ مشاهده می‌شود، اسکندر به عنوان داروغه شهر، ظاهری قوی‌هیکل و درشت‌اندام و خراشی روی چشم چپش دارد. صدایش نسبتاً خشن و لحنش طلب‌کارانه و مغرور است. لباس‌هایش نیز با سایر مردم متفاوت است و نشان از ستبری و جنگجو بودن او دارد.

نشانه ضمنی: این فرد نمادی از زورگویی و طمع‌کاری است که برای به دست آوردن خواسته‌های خود به زور و ظلم به زیردستان متوسل می‌شوند.

مرحله استدلال: اسکندر مانند بازرگان متوجه منافع زیاد طوطی می‌شود. او به عنوان داروغه شهر، می‌تواند با استفاده از شیرین‌کاری‌های طوطی، بیشتر مورد توجه قرار بگیرد.

مرحله تأمل: اسکندر که معنای زندگی را تنها در قدرت و ثروت می‌داند، پس از برملا شدن کارشکنی‌های تیمور توسط طوطی به تصمیم خود مبنی تصاحب ابدی طوطی مطمئن می‌شود و جز این خواسته به چیز دیگری راضی نمی‌شود و از اعمال هیچ ظلم و زوری ابایی ندارد.

تحلیل نشانه‌شناسانه انیمیشن پهلوانان ... (منصور کلاه کج و فاطمه ابراهیمی) ۳۵۷

مرحله تصمیم‌گیری: در این داستان سرنوشت اسکندر که در تمام طول روایت از تصمیم خود مبنی بر اسارت طوطی برای خود قدرت خود دست برنمی‌دارد، با ناکام ماندن از به دام انداختن این پرنده به پایان می‌رسد.

۵.۸ شخصیت تیمور

نشانه صریح: همان‌طور که در تصویر شماره ۵ قابل مشاهده است، تیمور مردی چاق و فربه با شمشیری بسته شده بر کمر بند و سیل‌های قابل توجه در چهره به عنوان نگهبان شهر است. نشانه‌های ضمنی: این شخصیت نماد افرادی زیردست، چاپلوس، زورگو و عقده‌ای است. **مرحله استدلال:** تیمور که وظیفه نگهبانی از طوطی را برعهده دارد، بدون توجه به قابلیت‌های او شروع به بدگویی از اسکندر می‌کند. پس از بازگشت اسکندر و تکرار سخنان تیمور از زبان طوطی، خشم اسکندر نسبت به تیمور بالا می‌رود و مجازات سنگینی برایش در نظر می‌گیرد.

مرحله تأمل: تیمور از وجود طوطی احساس خطر کرده و تا حدودی به او حسادت می‌کند و دیگر تمایلی به بودن طوطی در قصر ندارد.

مرحله تصمیم‌گیری: سرانجام تیمور با کینه‌ای که از طوطی به دل گرفته، به منظور انتقام تصمیم می‌گیرد که طوطی را فراری داده و خود را برای همیشه از شر او نجات می‌دهد.

تصویر ۵. شخصیت تیمور در انیمیشن پهلوانان،

منبع: برشی از فیلم اصلی، (زرین‌آبادی، ۱۳۸۶: قسمت ۱۴)

۶.۸ شخصیت پهلوان پوریا

تصویر ۶. شخصیت پهلوان پوریا در انیمیشن پهلوانان،

منبع: برشی از فیلم اصلی، (زرین‌آبادی، ۱۳۸۶: قسمت ۱۴)

نشانه‌های صریح: همان‌طور که در تصویر شماره ۶ نشان داده شده است، پهلوان پوریا مردی تنومند و قوی‌هیکل با چهره‌ای مهربان و ریش سفید است که جامه‌ای ساده بر تن دارد و بسیار آرام و سنجیده سخن می‌گوید.

نشانه ضمنی: این شخصیت نماد فردی دانا و خردمند است که خیرخواه خود و اطرافیان است و برای رسیدن به زندگی آرام و عاری از ظلم تلاش می‌کند و این تلاش در فضایی با معماری و رنگ ایرانی صورت گرفته است. به گفته کلاه کج و دیگران رنگ جایگاهی ویژه در زندگی بشر دارد و مفاهیم نمادین آن همواره مورد بحث بوده است. (کلاه کج و صالحی فارسانی، ۱۴۰۳: ۶۲).

مرحله استدلال: پهلوان پوریا که مخالف آزدن مخلوقات خدا است، متوجه ترس و اضطراب طوطی شده، او را به عنوان یک پرنده آزاد می‌پذیرد و با او هم سخن می‌شود.

مرحله تأمل: پهلوان پوریا به عنوان فردی که متأملانه به موضوعات می‌نگرد، برای مشکل پیش آمده، چاره‌جویی می‌کند و راه حل را در دست برداشتن طوطی از خودنمایی و شیرین‌سخنی می‌داند.

مرحله تصمیم‌گیری: پهلوان پوریا با سخنان خود طوطی را متقاعد کرده و به او اطمینان می‌دهد که باید برای رسیدن به آزادی از مواهبی که موجب جلب توجه افراد طمع‌کار

نسبت خودش می‌شود، بگذرد و اجازه دهد دم و کاکل زیبایش را بچینند و از سخن گفتن نیز دست بردارد. بدین ترتیب بار دیگر پهلوان پوریا به عنوان اسطوره اخلاق که یکی از عناصر کلیدی مجموعه پهلوانان به شمار می‌رود، برای جلب توجه مخاطبین خود به مرام و منش پهلوانان و سبک و سیاق و رفتار آنان مأموریت خود را به پایان می‌رساند.

۷.۸ فضا سازی زورخانه

تصویر ۷. فضا سازی زورخانه در انیمیشن پهلوانان،
منبع: برشی از فیلم اصلی، (زرین آبادی، ۱۳۸۶: قسمت ۱۴)

نشانه‌های صریح: همان طور که در این تصویر شماره ۷ مشاهده می‌شود، فضا سازی زورخانه تا حدودی شبیه یک مسجد با سقفی گنبدی شکل طراحی شده است. نشانه‌های ضمنی: با توجه به این که تمرکز این مجموعه انیمیشن بر بیان مرام و منش پهلوانی است، زورخانه به نماد یک مکان امن و آرام تبدیل شده است که می‌توان در آن به آموزه‌های اخلاقی متناسب با مرام پهلوانی دست یافت. مرحله استدلال: پهلوان پوریا و شاگردانش در زورخانه ضمن انجام ورزش‌های پهلوانی و مسلک و مرام آن را می‌آموزند بدان عمل می‌کنند. مرحله تأمل: آنان در مورد موضوعات مختلف بحث و تبادل نظر دارند و از رهنمودهای پیر فرزانه زورخانه بهره‌مند می‌شوند.

مرحله نتیجه‌گیری: قرار گرفتن در مسیر تعلیم و تربیت باعث شکل‌گیری نگاه متعادل به زندگی می‌شود. در این صورت می‌توان مشکلات را از دیدگاه‌های مختلف مشاهده و درک کرد و پس از یافتن راه‌حل‌های کاربردی تصمیمات نجات‌بخش گرفت. در این داستان زورخانه نماد آموزه‌های اخلاقی است که در آن منش پهلوانی نمایش داده شده و تصویری رضایت‌بخش را به مخاطبان منتقل کرده است.

۹. یافته‌ها

همان‌گونه که گذشت، در اجزای روایت انیمیشن پهلوانان، عناصر سه‌گانه تفکر انتقادی انیس چون استدلال، تأمل و تصمیم‌گیری قابل استخراج است و به گمان مخاطب کودک و نوجوان در این مسیر با کدهای نشانه‌ای صریح و ضمنی در فضای متناسب با روحیات خود با ترکیبی از موسیقی، کلام، تصویر، شخصیت‌ها، قصه‌ای و آتمسفر بومی سرگرم شده و در ضمن این سرگرمی اندیشه‌ورزی کرده و با ترکیبی از عناصر خیر و شر که در مسیر ناهموار زیست انسانی همواره خودنمایی می‌کند با مهارت تفکر حل مسئله آشنا شده است.

پیام ضمنی انیمیشن طوطی سخنگو، نکوهش خودنمایی و گذشتن از تعلقات دنیوی است که در قالب یک داستان خیالی و با نقش‌آفرینی یک پرنده به عنوان شخصیت اصلی به تصویر کشیده شده است. به گمان نگارندگان و با اتکاء به نظریه انیس، بروز مرحله استدلال در انیمیشن طوطی سخنگو، سلسله اتفاقاتی است که از ابتدای داستان تا زمان پناه بردن طوطی به زورخانه در طول روایت به تصویر کشیده شده است. مجموعه این عوامل سبب گردید که طوطی از مرحله جهل و ابهام نسبت به فضای زندگی در میان انسان‌ها به مرحله واقع‌بینی برسد. این اتفاق با دستاویزی چون سخنگویی و زیبایی طوطی (همراه با چاشنی طنز و اغراق) در کنار بهره‌گیری از متن صریح و شکل‌گیری گفتگوهای میان شخصیت‌های داستان در بستر روایی انیمیشن و همچنین تلفیق فضایی مزین به کهن الگوهای کلامی و تصویری و نشانه‌ها و فضاسازی برخاسته از فرهنگ ایرانی (حال و هوای تاریخی و منطقه‌ای، پوشش مردم و معماری شهر) شکل گرفته است. در این مرحله، نشانه‌های تصویری موجود در محتوای داستان را شخصیت‌هایی چون: طوطی، اسکندر، تیمور، بازرگان و گربه‌اش و پهلوان پوریا و زورخانه‌اش شکل داده‌اند. تمام تصویرسازی‌های نمادین نیز متناسب با هر شخصیت به آن‌ها نسبت داده شده و مجموع این

عوامل به عنوان داده‌هایی برای شکل‌گیری پایه‌های استدلال در ذهن تک تک نقش‌آفرینان از جمله طوطی به کار گرفته شده‌اند و به صورت واضح از نگاه مخاطب می‌گذرد.

در این قصه مرحله اصلی تأمل، مواجه شدن با یک پهلوان در بافت داستان است که در سکانس ملاقات طوطی و پهلوان پوریا با در میان گذاشتن موضوع با او و چاره‌جویی پهلوان به تصویر کشیده شده است. این بخش از انیمیشن تنها بر ارزیابی افکار و اعمال طوطی به عنوان شخصیت اصلی چالش موجود و برجسته بودن مسئولیت او برای یافتن راه گریز بسنده کرده و ارزیابی سایر شخصیت‌های درگیر در متن داستان به حاشیه رانده شده است.

در مرحله تصمیم‌گیری دغدغه تهیه‌کنندگان انیمیشن به تلاش طوطی برای رهایی خود محدود شده است، در حالی که شخصیت‌های خطاکار داستان بدون اینکه به سزای اعمال خود برسند، رها شده‌اند و ممکن است این تصور برای کودک بوجود آید که انسان‌ها ذاتاً بدون هیچ مسئولیت و مجازاتی پیوسته به طمع و خودخواهی‌های خود ادامه می‌دهند. در پایان داستان نیز همه چیز متوجه طوطی است که هم مورد ظلم قرار گرفته و مجبور است برای رسیدن به حق مسلم خود که رهایی است از ویژه‌های اصلی خود که زیبایی و سخنوری است فاصله بگیرد. در واقع پیام فرعی داستان می‌تواند به این مضمون سوق داده شود که افراد طمع‌کار، منفعت‌ها را پیوسته در خدمت خود می‌بینند و آزادی یا اسارت دیگران برایشان اهمیت زیادی ندارد و آنچه مهم است تنها منافع آن‌هاست. بنابراین به خود این اجازه را می‌دهند که حقوق دیگران را به راحتی زیر پا بگذارند و هیچ مسئولیتی نیز متوجه آن‌ها نخواهد بود.

۱۰. نتیجه‌گیری

کودکان به عنوان آینده سازان یک کشور راه و رسم اندیشه‌ورزی را از محیط‌های مختلف و رسانه‌های متنوعی دریافت می‌کنند و انیمیشن هنوز هم یکی از موثرترین رسانه‌ها در این زمینه است. با توجه به اینکه وجود عناصر تفکر انتقادی در انیمیشن در تقویت رشد شناختی، عاطفی و اجتماعی آن‌ها مؤثر است. استفاده کودکان از محتوای متحرک با ذهنیت انتقادی، آنان قادر خواهند ساخت. تا مهارت‌های اساسی مانند تفکر انتقادی، سواد رسانه‌ای، خلاقیت و همدلی را در خود پرورش دهند. پذیرش تجزیه و تحلیل تفکر انتقادی در تعامل کودکان با انیمیشن نه تنها تجربه تماشای آن‌ها را از دیدن انیمیشن غنی می‌کند، بلکه آنان را

با ابزارهای ارزشمندی برای پیمایش در پیچیدگی‌های دنیای دیجیتال و پرورش عشق مادام‌العمر به یادگیری مجهز می‌کند. این مهم در انیمیشن پهلوانان در قالب داستانی با عناصر ایرانی آمیخته با عناصر خیر و شر در فضای آشنا با این مخاطب به گونه‌ای بروز و ظهور کرده و بخشی از اندیشه و فرهنگ ایرانی که در این انیمیشن در فضای ورزش پهلوانی در مقام عنصر خیر در قالب دلالت‌های صریح و ضمنی بازنمایی و به کودک و نوجوان ایرانی شناسانده شده است.

پس از جمع‌بندی نشانه‌های موجود در انیمیشن طوطی سخنگو و تطبیق آن با آن سطوح سه‌گانه تفکر انتقادی انیس، به نظر می‌رسد در انیمیشن مورد بحث، دو سطح استدلال و تأمل متناسب با مخاطب هدف آن یعنی کودکان و نوجوانان پررنگ و ملموس و با دلالتی صریح‌تر است، اما سطح تصمیم‌گیری با توجه به میزان پردازش ذهنی رده سنی اصلی این انیمیشن، به نسبت دو سطح دیگر تفکر انتقادی انیس از وضوح و شفافیت کمتری و به عبارتی در پوششی از ابهام ارائه شده است. نظر به اینکه سطح تصمیم‌گیری نتیجه اصلی تفکر انتقادی است، از این رو ابهام یا عدم صراحت آن در این اثر، می‌تواند گونه‌ای از کاستی تلقی شود و این موضوع از آن جهت مهم است که به نظر می‌رسد برای مخاطب کودک و نوجوان به علت شرایط سنی، نشانگان دیداری و گفتاری انیمیشن، لازم است، صریح‌تر و گویاتر باشد.

پی‌نوشت‌ها

۱. معادل فارسی واژه «انیمیشن»، «پویانمایی» است که به دلیل مصطلح بودن انیمیشن در این مقاله نیز از این واژه استفاده شده است.

2. University of Illinois at Chicago

۳. از جان دیویی به عنوان پدر تفکر انتقادی مدرن یاد می‌شود. او تفکر انتقادی را تفکری تأملی یا تفکر عمیق می‌داند و آن را اینگونه تعریف می‌کرد: «بررسی فعال، پایدار و دقیق یک باور یا صورتی مفروض از دانش در پرتو زمینه‌های پشتیبان و نتایج بعدی آن» (Fisher, 2011, 2). وی در مقاله خود از عبارت Critical Thinking استفاده نکرده و در عوض واژه Reflective Thinking به معنای تفکر تأملی را به کار برده است. انیس تفکر انتقادی را توانایی تأمل شکاکانه برشمرده است (Ennis, 1985).

۴. از راهبردهای بلاغی برای انتقال معنی، برانگیختن پاسخ شنونده یا خواننده و برای متقاعد کردن در طول ارتباط استفاده می‌شوند. راهبردهای بلاغی را می‌توان در نوشتار، مکالمه یا سخنرانی استفاده کرد.

تحلیل نشانه‌شناسانه انیمیشن پهلوانان ... (منصور کلاه کج و فاطمه ابراهیمی) ۳۶۳

۵. انیس در جای دیگر و در بررسی رویکردهای گرایش‌های تفکر انتقادی، با توجه به زمینه آموزشی و ارزیابی، شش معیار را در نظر گرفته است: سادگی، جامعیت، ارزش، قابل فهم بودن، مطابق با زبان روزمره و متناسب با سطوح فکری مردم عادی (Ennis, 1996: 180).

کتاب‌نامه

پل، ریچارد و الدر، لیندا (۱۳۹۰) *مفهوم‌ها و ابزارهای تفکر نقادانه*، مترجم: مهدی خسروانی، فرهنگ نشر نو، تهران

حسام‌پور، سعید؛ سینایی نوبندگانی، هاله (۱۳۹۴) *بررسی ارتباط مهارت‌های تفکر انتقادی و فرایندهای ساخت معنا در ذهن در نمایشی از مجموعه کلاه‌قرمزی، تفکر و کودک*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ششم، شماره اول، ۴۴-۱۹

حیاتی مهر، آیدا (۲۰۲۱) *عوامل مؤثر بر بهبود پرورش تفکر انتقادی دانش‌آموزان با رویکرد آموزش و پرورش*، دانشگاه فرهنگیان، پردیس فاطمه زهرا(س)، اهواز

زرین‌آبادی، سیاوش (کارگردان) (۱۳۸۶) *پهلوانان {پویانمایی}* فصل دوم، قسمت چهاردهم، مرکز پویانمایی صبا

صفورا، محمدعلی؛ افشارمهاجر، کامران؛ حسینی شکیب، فاطمه (۱۳۹۳) *بررسی ساختاری انیمیشن تلویزیونی و ارائه الگوی تحلیل متن*، نشریه هنرهای زیبا، هنرهای نمایشی و موسیقی، دوره ۱۹، شماره ۱، تهران

ضیمران، محمد (۱۳۸۲) *درآمدی بر نشانه‌شناسی هنر*، چاپ اول، نشر قصه
کلاه‌کج، منصور & صالحی فارسانی، حمیرا. (۱۴۰۳). تحلیل رنگ ایران در آثار نقاشان ایرانی دهه ۷۰ تا ۹۰ خورشیدی. *بیکره* 10.22055/pyk.2024.19167. doi: 13(36), 60-76.

مفیدی، فرخنده، و کفیلی مقدم، سیما. (۱۳۹۱). بررسی اثربخشی آموزش اخلاق به کمک فیلم‌های پویانمایی در رشد اخلاق دانش‌آموزان پیش‌دبستانی. *تحقیقات روانشناختی*، ۴(۱۵)، ۰-۰. SID. <https://sid.ir/paper/392902/fa>

مقیم نژاد، مهدی (۱۳۹۳)، *عکاسی و نظریه*، تهران، سوره مهر.

مکتبی‌فرد، لیلا (۱۳۸۹) *سیر تحول و شکل‌گیری مهارت‌های تفکر انتقادی در داستان‌های تألیفی ایرانی برای کودکان و نوجوانان*، تفکر و کودک، پژوهشگاه علوم انسانی فرهنگی، سال اول، شماره اول، ۱۲۴-۱۰۳

وجدانی، فاطمه؛ سجادی، سیدمهدی (۱۳۹۳) *بررسی مقایسه‌ای سه دیدگاه رایج در تفکر انتقادی و دلالت‌های تربیتی آنها: دیدگاه ریچارد پل، رابرت انیس و برتراند راسل*، نشریه پژوهش در برنامه ریزی درسی، سال یازدهم، دوره دوم، شماره ۱۵، ۳۳-۱۲، تهران

- Birjandi, Parviz; Bagheri, Mohammad Bagher; Maftoon, Parviz (2019) *Towards an Operational Definition of Critical Thinking*, Department of English, Science and Research Branch. Islamic Azad University, Tehran. Iran The Journal of English Language Pedagogy and Practice, Vol. 12, No.24, 17-40
- Bradley, J. P. N., & Cheng, C. J.-Y. (Eds.). (2021). *Thinking with Animation*. Cambridge Scholars Publishing. ISBN: 978-1-5275-7166-2
- Ennis, R. H. (1985) *A logical basis for measuring critical thinking*. Educational Leadership, 44-54.
- Ennis, R. H. (1991) *Critical Thinking: A Streamlined Conception*, Teaching Philosophy, 5-25
- Ennis, R. H. (1996) *Critical Thinking Dispositions: Their Nature and Assessability*, University of Illinois UC, Informal Logic Vol, 165-182.
- Ennis, R. H. (2011) *The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities*, Emeritus Professor, University of Illinois.
- Ennis, R. H. (2016) *Critical Thinking Across the Curriculum: A Vision*, Topoi-an International Review of Philosophy, Publisher name: Springer, 165-184, DOI10.1007/s11245-016-9401-4.
- Fisher, Alek (2011) *Critical thinking: An introduction*, Cambridge University Press. , 2-5.
- Glaser, E. M. (1941) *An experiment in the development of critical thinking*, New York: Teacher's College, Columbia University.